

hogy olvasótermünk információs rendszerének most kezdődő megújítása a szolgáltatások hatékonyságának fellendüléséhez, erősödéséhez vezet. Ezt a megújulást egyébként a EKGy őszi megnyitása is indokolja. Ugyancsak ehhez a gyűjteményhez kapcsolódik a szabadpolcos állomány teljes revíziója és felfrissítése. Legközelebbi feladatunk még az EKGy szolgáltatási rendszerének kidolgozása, használati szabályainak kialakítása lesz.

Közönségünknek igyekszünk testre szabott szolgáltatásokat kínálni. A gyakorló könyvtárosoknak, köztük az OSZK és a Könyvtári Intézet munkatársainak gyors eligazítást tudunk nyújtani a napi kérdések megválaszolásához, például telefonon keresztül vagy a LIBINFO révén. A képző intézmények oktatóinak kutatásaikhoz, oktató munkájukhoz szakirodalmat és információkat nyújtunk. A könyvtár vagy más szakos hallgatóknak is a rendelkezésére állunk, akár egyénileg, akár csoportosan keresnek fel bennünket. Segítünk nekik évfolyamdolgozataik, szakdolgozataik elkészítésében vagy csupán évközi felkészülésükben. A tudós kutatóknak irodalomkutatással állunk a rendelkezésére. A hazai könyvtárügyet irányító szervek, testületek tagjainak döntés-előkészítő információkat adunk, például szakirodalmi szemléket, helyzetképet, nemzetközi példákat és adatokat és így tovább. Mindenkit szeretnék innen is bízni, hogy éljen a lehetőséggel – szeretettel várjuk látogatóinkat, mind személyesen, mind a hálózaton!

– *Kedves Ilona, tudjuk, hogy sok mindenről nem esett szó, számos kérdésről tudnál és szeretnél még beszámolni olvasóinknak, például a KSZK külső kapcsolatairól, a munkatársak helyzetéről stb. Viszont, ha befejezni nem is tudjuk az interjút, azzal a fordulattal zárjuk le beszélgetésünket, hogy így is sok évre, több vezetői ciklusra való feladatot, tennivalót jelöltél ki a magad, a magatok számára, ezeknek a megvalósítása is komoly erőfeszítést igényel majd tőled és kollégáidtól. Ehhez kívánunk mindnyájatoknak sok sikert. Köszönjük a beszélgetést.*

**Mezey László Miklós – Vajda Kornél**

## A helyi szellemi értékek megőrzésének és közvetítésének jelentősége

Czine Mihály, a sokunk által jól ismert, nemrégien elhunyt kiváló irodalomtörténész és a könyvtárak, a könyvtárosok nagy barátja írta egy helyen: „A könyvtáros munkájának ez ad értelmet: a szellem kincseinek a közvetítésével másokat is gazdaggá tehet.” Gazdaggá – folytathatjuk a gondolatot –, mert a könyvtárakban őrzött vagy ott elérhető információhordozók olyan értékeket rejtnek magukban, amelyek az átadás aktusával, a szétsugárzás folyamatában nemhogy csökkennének, hanem éppen ellenkezőleg, gyarapodnak, hiszen az átvétel, a befogadás mozzanatával sokak, sok ember tudatában reprodukálódnak, netán új tartalommal telítődnek. A kincset szétosztjuk, és mégis több lesz belőle...

Szinte közhelyszerű tény, hogy az információk hatalmas birodalmában sajátos helyet foglalnak el a lokális jellegű adatok, ismeretek, az ezeket tartalmazó dokumentumok pedig különleges törődést igényelnek. A helyi vonatkozások iránt az utóbbi időkben világszerte megnövekedett az érdeklődés, és ez a jelenség a könyvtárak, főként a nyilvános könyvtárak tájékoztató munkájában is megfigyelhető. Ma már egyetlen közkönyvtár sem térhet ki a feladat elől, hogy helyismereti tevékenységet folytasson: helyismereti állományt építsen és részt vegyen a helyi, lokális információk közvetítésében. Nem, mert ezt követeli az intenzívebbé váló, egyre inkább differenciálódó társadalmi igény.

Miért fontosak a könyvtárak helyismereti szolgáltatásai? Másként fogalmazva: mivel magyarázható a lokalitás, a helyi értékek jól érzékelhető előtérbe kerülése? A válasz nyilvánvalóan összetett, hiszen az indíték sokféle lehet: a tudományos kutatás, a közigazgatás, a környezetvédelem, az iskolai oktatás, a közművelődés, a tömegkommunikáció, a honismereti mozgalom, a sokrétű mindennapi gyakorlat, a használók spontán tudásvágya és így tovább. Bizonyára nem tévedünk nagyot, ha mindezeket egy elsődleges, eredendő okra vezetjük vissza: nevezetesen arra, hogy a társadalmi élet földrajzi tagolódása folytán az emberek túlnyomó többsége érzelmileg és tudatilag igen szorosan kötődik egy szűkebb helyhez, szülőföldjéhez, lakó- és munkahelyéhez, hajdani iskolájához. Már a kisebb, városállami keretekbe szerveződött ókori Hellas híres drámaköltője, Euripidész is gyönyörű sorokban vallott erről: *„Drága hazám, otthonom óvj, hogy soha hontalanná / ne legyek, nyomorogva tengő / életet ne éljek, / jajteli gondok alatt. A halál, a halál / igája vesse rám előbb / végső napomat; nagyobb / kín nincs, mint ha az ember el- / veszi hazája földjét.”* Több mint kétezer esztendővel később, egészen más történelmi körülmények között, aforisztikus tömörséggel, ám hasonló líraisággal nyilatkozott a híres erdélyi elbeszélő, Tamási Áron; szülőfaluja látán – írja – *„nyűgbe ver valami különös érzés, melyhez hasonlót soha semmi nem ébresztett bennem. Csak a föld, hol ringott a bölcsőm.”* Magától értetődőnek vehetjük azt is, hogy az egyén a közvetlen környezetéről szeretne minél többet, sőt relatíve a legtöbbet tudni, ideértve a szűkebb haza egykori történéseit, kiemelkedő személyiségeinek munkásságát is. A mindenkori jelenben való eligazodás, az adott hely (település, városrész, megye) közéletében, gazdasági mozgásában való részvétel, a demokratikus joggyakorlás segítésének szándéka szintén fellelhető a nyilvános könyvtárak helyismereti tevékenységében. A közkönyvtárak közvetítésével a helyismereti szolgáltatások a lakosság minden rétegéhez eljuthatnak, széles körben foroghatnak. A helyismereti dokumentumok, információk pedig nagyon alkalmasak arra, hogy erősítsék a szülőföldhöz, lakóhelyhez való érzelmi kötődést, tudatosítsák a valahová tartozás érzését, a lokálpatriotizmust. A helyi értékek, a hajdani szellemi örökség ismerete és megbecsülése aztán fontos átvezető elem a nemzeti múlttudathoz, a hazaszeretethez, továbbá más népek–nemzetek tiszteletéhez. A lokálpatriotizmus ugyanis nem provincializmus – mint ahogy némelyek hamisan állítják –, hanem az egyik legnemesebb emberi tulajdonság, a hazafiság kézzelfogható megnyilvánulási formája; úgy, ahogy azt a XIX. század egyik legeredetibb magyar gondolkodója, Eötvös József örökérvényű módon szavakba öntötte: *„Az egész hazát csak eszmében foghatjuk fel, s így azon szeretet, mellyel az egyes falujához vagy környezetéhez ragaszkodik, tulajdonképpen azon kapocs, mely őt a hazához köti.”* Tapasztalatok sokasága bizonyítja, hogy a könyvtárak

helyismereti–helytörténeti tevékenysége valóban jelentékeny mértékben hozzájárulhat a nemzeti identitás, a magyarságtudat kialakulásához, megerősödéséhez. Mindez különös jelentőséget kap a kisebbségi létben, a szomszédos országok magyarságának körében. (Természetesen a könyvtárak ún. általános gyűjteménye – főleg a történeti, néprajzi és szépirodalmi, művészeti anyaga – is komoly szerepet játszik e tekintetben, de ennek taglalása túlnyúlik mostani dolgozatunk keretein.)

Manapság egy másik, friss keletű, és első pillantásra túlságosan távolinak tűnő motivációra is figyelniünk kell. Viharos gyorsasággal bontakozik ki körülöttünk a hatalmas, világméretű folyamat, amelyet globalizálódásnak vagy globalizációnak neveznek. Elsősorban a gazdaságban, valamint a kommunikációs és kulturális szférában, de tulajdonképpen a társadalmi mozgások majdnem minden területén szembeötlő változásokat, jelenségeket produkál, áthatja szinte egész életünket. Ez az átfogó, sodró erejű és alighanem feltartóztathatatlan áramlat az egyes ember számára nehezen megfogható, átélhető, ugyanakkor bizonytalanságokkal terhelt. Éppen ezért nagyon sokan fordulnak a nemzeti és helyi értékek felé, egyebek között a történelmi hagyományokban, a helyi, regionális és nemzeti sajátosságokban keresik a biztos fogódzót, a lelki és erkölcsi támaszt. Szerte a világon rendkívüli erőfeszítések történnék ezeknek a pótolhatatlan szellemi kincseknek a megőrzésére és átörökítésére. Egyre szélesebb körű az a felismerés, hogy a helyi jellegzetességek megmentése, a helyi erőforrások hasznosítása, a lokális közösségek kibontakozásának segítése, a helyi, egyedi vonásokat felmutató kultúrák folytonosságának a biztosítása legalább olyan fontos és elengedhetetlen, mint a globalizációs törekvések érvényre juttatása. A Magyar Tudományos Akadémia előző elnöke, Glatz Ferenc történész jegyezte meg egyik cikkében az Európai Unió kapcsán: a dolgokat ilyen földrajzi méretekben is emberközelben kell intézni. *„Az emberközelség pedig lokális közelséget is jelent. A vidéki értelmiség az a társadalmi erő, amelyik a lokális sajátosságokat ismeri, és ezen sajátosságok kontinentális érvényesülését felméri és megszervezi.”* Talán nem hangzik szakmánk öndicséretéeként, ha kimondjuk: hitünk szerint a helyi értékek megmaradásában, felszínre hozatalában és közvetítésében, a lokális sajátosságok fenntartásában és az egyetemes folyamatokhoz kapcsolásában tetemes részt vállalnak helyismereti szolgáltatásaikkal a könyvtárak, a könyvtárosok is.

Az imént – a lehetséges indítékok röpké felsorolásakor – első helyen említettük a tudományos kutatómunka különféle igényeit. Jóval korábban, lényegében a felvilágosodás koráig visszanyúló, de olykor-olykor évtizedekre félretolt, háttérbe szorult, ám az utóbbi időben nálunk is újból megszilárduló felfogás, amely szerint egy-egy nemzet, ország múltja, jelene számottevő hányadában a helyi jelenségekből, folyamatokból tevődik össze. Ily módon a mikrostruktúrák (például a népelet, a társadalmi–demográfiai változások, a földrajzi környezet) beható tanulmányozása, részletező, szinte mikroszkopikus – hogy játszunk egy kicsit a szavakkal – feltárása mintegy feltétele a makrovilág, vagyis az ország, a nemzet kellően árnyalt története bemutatásának, a jelenkori viszonyok alapos megismerésének, elmélyült elemzésének. *„Magasból kétségtelenül messze lehet látni, de a finomabb részletekhez – rejtőzzenek azok a társadalom vagy a lélek mélyén – mégiscsak alá kell szállni, le kell hajolni”* – hangsúlyozza szellemes példázatában Benkő Samu, a jeles erdélyi historikus. A könyvtári gyakorlat arról tanúskodik, és ezt a szórványos felmérések is

igazolják, hogy a kutatók közül leginkább a helytörténetírás művelői fordulnak a helyismereti gyűjtemények munkatársaihoz, hajolnak le a dokumentumokban rögzült lokális információkhoz. A helytörténeti kutatás ugyanis nem nélkülözheti ezeket a kútfőket. Egy sajátos, lépten-nyomon észlelhető paradoxonnal állunk szemben: a jelenben keletkezett és a könyvtárakba kerülő könyvek, periodikumok, képek, hangzó anyagok, legújban az elektronikus termékek stb. elvileg és sokszor gyakorlatilag is már megszületésük pillanatában a múlt emlékeivé, más megközelítésben a történeti érdeklődés, kutatás forrásaivá vagy tárgyaivá válnak. A könyvtári (és a többi közgyűjteményben őrzött) helyismereti dokumentumok más tudományágak – néprajz, szociológia, földrajz, ökológia, közgazdaságtan stb. – számára szintén elsőrendű források, sőt a tudománytörténeti összefüggések révén bármely stúdiummal érintkeznek, még az olyan elvont diszciplínákkal is, mint a matematika vagy a filozófia. Figyelemre méltó tény az is, hogy a lokális irányú vizsgálódások segédletei – a bibliográfiák, a kronológiák, a levéltári és múzeumi tájékoztatók, az életrajzi lexikonok, a szintézisek és egyéb referenzművek stb. – szintén megtalálhatók a könyvtárakban. Ritkábban emlegetjük azt a fontos szerepet, amelyet intézményeink a helyismereti–helytörténeti kutatások eredményeinek szétsugároztatásában, terjesztésében, a potenciális és tényleges felhasználókhöz való eljuttatásában töltenek be. Mivel a helyismereti információk és dokumentumok zöme forrásértékű, ezen kívül gyűjtésük, feldolgozásuk és közreadásuk szorosan kötődik egy adott helyhez, ennél fogva máshol nemigen végezhető, teljes mértékben indokolt az IFLA 1985-ös irányelveiben olvasható megállapítás: *„Minden közművelődési könyvtár egyben tudományos könyvtár és információs központ is a saját szék-helyére vonatkozó témákban.”*

A helyismereti szolgáltatások tudományos hozadékaról szólva, egy összetevőre még okvetlenül szükséges kitérni. A helyi információk, pontosabban: egy adott helyhez kötődő, lokális információk jelentékeny hányada túlnő a település, a megye határain. Sokszor a helyi és az országos érdekű információk, illetve az őket hordozó dokumentumok nem is igen különíthetők el. Mindazonáltal elég gyakori a különválasztás, akárcsak az ebből következő rangsorolás. Eszerint vannak olyan adatok, tények, események, személyek, amelyek, akik egy helyhez kötődnek ugyan, de országos jelentőséggel bírnak (pl. a pozsonyi országgyűlések, a sárospataki református kollégium, Benedek Elek stb.); és vannak olyanok, amelyeknek és akiknek csak helyi hatásuk van (pl. egy jobbágycsalád sorsa, egy falusi lelkész). Ennek a csoportosításnak a létjogosultsága – különösen, ha merev formában mutatkozik – megkérdőjelezhető. Az esetek túlnyomó többségében ugyanis a nézőpont, Szűcs Jenő, a korán elhunyt kitűnő történész szóleleményével: a mindenkori látószög függvénye, hogy egy-egy információ, dokumentum országos-e vagy helyi: pl. Madách Imre élete, egy országos terjesztésű városi folyóirat, egy különleges természeti tünelemény, egy nemzetközileg ismert kórus hanglemeze. Tehát – visszatérve egy korábbi gondolatra – nyugodt lélekkel állítható, hogy a helyismereti gyűjtő, feltáró és tájékoztató munka nem csupán az adott hely (megye, város, község stb.) érdeke, nem valami provinciális befelé fordulás, hanem egyik feltétele történelmünk, az országos fejlődés pontos, megbízható megismerésének, ebből következően elválaszthatatlan a szaktudományos, illetve szakmai információs folyamatoktól.

Röviden célszerű utalni a könyvtárakban fellelhető lokális információk sokirányú gyakorlati–közéleti szerepére is. A teljesség igénye nélkül csak néhány kira-

gadott példát említhetünk. A helyismereti gyűjtemények elősegíthetik a helyi fejlesztési tervek kidolgozását, az önkormányzati, vállalati, intézményi stb. döntések meghozatalát, egyebek között a településrendezés, az ipari és mezőgazdasági termelés, a helyi közlekedés, a környezet- és természetvédelem, az idegenforgalom terén. A rendelkezésünkre álló információhalmaz megkönnyíti az évfordulók, névfelvételek, megemlékezések stb. előkészítését, szervezését. Az újságírók, a közművelődés szintjén sokat meríthetnek a dokumentumainkból. A lokális feldolgozások és forráskiadványok a felvilágosodás óta segédanyagul szolgálnak az iskolai oktatásnak; Magyarországon ma elsősorban a Nemzeti alaptanterv és a tantárgyi kerettantervek előírásai, valamint a helyi nevelési programok célkitűzései nyomán.

A helyismereti könyvtárosok számára mindennapi élmény, hogy az olvasók, az érdeklődők nem csekély hányada minden külső indítéktól függetlenül, a jó értelemben vett tudásvágytól vagy egyéni, családi érdektől vezérelve keresi fel (személyesen, telefonon vagy interneten) intézményeinket. Például a város, a község múltjáról, a helyi nevezetességekről, a híres emberek helyi kapcsolatairól, egy-egy iskola történetéről vagy mai képzési kínálatáról, egy-egy üzlet árucikkeiről, áraitól, a színház vagy a mozi műsoráról kívánnak tájékozódni. Végso soron idesorolható a közelmúltban ismét divatba jött családfakutatás is. És nem szabad elfelejteni, hogy a lokális dokumentumok spontán búvárlása (a helytörténeti közlemények olvasása, a településről készített fotók, képes levelezőlapok, videoszalagok nézegetése, a helyi vagy helyi vonatkozású hangfelvételek meghallgatása, a településen vagy a megyében kiadott hajdani és a mostani újságok, folyóiratok lapozgatása, a helyi on-line lapok böngészése stb.) „szórakoztat” is, és az emberek egy részében nyilván ott munkál a nemesebb szórakozás lehetőségének felismerése. Még ma sem vesztette el időszerűségét a magyar polgári történetírás egyik megalapozójának, Fraknoi Vilmosnak 1864-ben papírra vetett és több tudományterületre is adaptálható látnoki észrevétele: a megyei monográfiák akkori tervezetében utalt arra, hogy *„a hazai történelem iránti rokonszenv legszélesebben akkor fog elterjedni, ha az egyes családok és testületek, városok és megyék fogják saját történetüket megírva és közzétéve bírni. [...] ekkor és ezáltal nemcsak a könyvek fognak szaporodni, hanem az utókor tisztelete, a hazaföldhőzi ragaszkodás fog fölébresztetni és élesztetni.”*

A vázolt feladatok színvonalas ellátásához szükség van a minél gazdagabb helyismereti állományra (amelyben a múlt és a jelen dokumentumai egyaránt megtalálhatók), körültekintően összeállított gyűjtőköri szabályzatra, átgondolt kurrens és visszamenőleges gyarapításra, a beszerzett dokumentumok gondos kezelésére és fokozott védelmére, a lokális információk korszerű feltárására, a könyvtárban őrzött és – élve a technikai fejlődés adta esélyekkel – bárhol fellelhető helyi értékek, szellemi kincsek hozzáférhetővé tételére, széles körű megismertetésére. A helyismereti szolgáltatások sokfelé ágazó és igencsak bonyolult elméleti és módszertani problematikájának bővebb kifejtésére ez alkalommal nincs mód, egy-pár kérdés felvetése, legalább érintőleges tárgyalása viszont a cím ígérééhez híven megkerülhetetlennek látszik.

Először az állományépítés bokros teendői közül kellene néhányat nyomatékosítani. Nyilvánvaló, hogy elvileg a könyvtári gyűjtőkörbe tartozó bármely doku-

mentum tartalmazhat lokális ismereteket; ebben a vonatkozásban érdektelen, hogy mikor keletkeztek vagy milyen formát öltenek. Mégis kiemelendők a helyi tartalmú információhordozók, főként azok, amelyek a településen vagy közelében lezajlott jelesebb történelmi eseményekkel, a város vagy község természetföldrajzi ritkaságaival, néprajzi jellemzőivel, híres létesítményeivel és műemlékeivel, nagy múltú iskoláival és egyházi központjaival, fontosabb magyar egyesületeivel, szervezeteivel, az adott helyen született, élt vagy élő kiemelkedő személyekkel stb. foglalkoznak, vagyis olyasmivel, amire különösen büszkék lehetnek az ottani lakosok, ami különösen növelheti öntudatukat. Sokat elárulnak egy-egy település szellemiségéről a helyi kiadók és nyomdák eminens termékei. Szép, kultúrmissziót is betöltő feladat az ún. országos vagy nemzetközi rangot kivívott személyiségek (tudósok, írók, művészek, főpapok, politikusok, netán olimpiai bajnokok stb.) helyi hagyományainak, helyi kultuszának ápolása. És legyünk egy kissé elfogultak a magunk irányába is: a helység könyvtárügyének története szintén fokozott figyelmet érdemel. A helyismereti állományba feltétlenül kerüljenek be azok a szépirodalmi, valamint képző-, fotó-, film- és zeneművészeti alkotások, amelyek a város vagy község múltjáról, jelenéről, lakóiról, neves személyeiről, természeti környezetéről stb. íródtak, készültek. A tapasztalatok szerint ezek nagy vonzerőt gyakorolnak, könnyebben felkeltik az érdeklődést, fokozott mértékben előmozdítják az érzelmi azonosulást, és alkalmasak a magyarságtudat számos más elemének formálására is. A versek és a szépprózai művek az anyanyelv ápolásában, megtartásában, a magyar nyelv sajátos helyi színeinek megőrzésében is nélkülözhetetlenek. Szó esett már a helyi és az országos jelleg viszonylagos voltáról. Most tehát célszerű arra is utalni, hogy a helyismereti gyarapítás során erősen oda kell figyelni azokra az ún. országos vagy más megyékben, településeken, esetleg más államokban keletkezett, közzétett dokumentumokra, amelyek a mi könyvtárunk székhelyére vagy környékére vonatkozó információkat is közölnek, és bizony, nagyon gyakran hézagpótló, sehol másutt fel nem lelhető, el nem érhető adatokat... Gondoljunk például Bodor Antal helyismereti könyvészetére, a népszámlálási kiadványok községsoros darabjaira, Fényes Elek közismert geográfiai szótárára vagy a Borovszky Samu-féle vármegyesorozat megjelent köteteire és más hasonló segédletekre, amelyek a történelmi Magyarország azóta elcsatolt területeiről is értékes, mindmáig használható ismereteket közvetítenek a kutatók, a könyvtári olvasók számára. Ma már beszerzésük sem ütközik leküzdhetetlen akadályokba, hiszen többségüknek van reprint kiadása vagy digitalizált változata (lemezen vagy on-line), a minket érintő részletek pedig fénymásolhatók.

Noha a helyismereti gyűjtemény szakszerű feltárása alapfeltétele a megfelelő tájékozódásnak, tájékoztatásnak, a megszabott keretek között csupán négy, még nem kellően kiaknázott lehetőségre irányíthatjuk rá a figyelmet. Az egyik az adott könyvtár falainak virtuális kitágítása, ami ez esetben azt jelenti, hogy a katalogizálás és a faktográfiai feltárás során a település más könyvtáraiban, közgyűjteményeiben, esetleg a magángyűjtőknél, továbbá a szomszédos városokban és községekben, a megyei vagy területi székhelyen és a fővárosban meglévő helyi dokumentumokat, információkat is igyekszünk számba venni, regisztrálni, vagyis a bibliográfiai tétel (vagy rekord), illetve a kijegyzett tényadat rendelkezésre bocsátásával útbaigazítással, közvetlen felvilágosítással szolgálni az olvasóinknak. A másik változat az ún. gyors-tájékoztató esélyeinek bővítése, nevezetesen egyre több és több faktográfiai adattár

szerkesztése. Mindennapos tapasztalat, hogy a könyvtárhasználók körében rohamos ütemben emelkedik azoknak az aránya, akik kérdéseikre azonnali választ kérnek (illetve kérnének). Önmagunknak is jól teszünk és az olvasók jogos elvárásait is kielégítjük, ha a tényszerű lokális információkról akár kurrens, akár retrospektív formában könnyen visszakereshető házi segédleteket készítünk, és azokat rendszeresen karbantartjuk. Csak néhány példa a legkedveltebb műfajokból: kronológiai táblázatok, életrajzi indexek, helynévlisták, történelmi és irodalmi emlékhelyek jegyzéke, archontológiai lajstromok (méltóságtáblák); és kisebb településeken vagy szűkebb témákban jól funkcionálnak a szemelvénygyűjtemények is. A harmadik dolog, amivel érdemes törődni, mert a befektetett energia hamar megtérül, a helyi lapok (a folyóiratok, a heti- és napilapok, a kisvárosi és községi újságok, a vállalati, az iskolai és egyéb intézményi híradók, a hirdetési közlönyök stb.) helyi vonatkozású cikkeinek minél mélyebbre hatoló bibliográfiai és faktográfiai feltárása. (Mellesleg szólva a helyi rádiók és televíziók műsorainak, valamint a helyi elektronikus periodikumok közleményeinek a számbavétele szintén fontos könyvtári feladat.) A polgárosodás korától kezdve ugyanis a lokális információk zöme az időszaki sajtótermékekben rögzült, és döntően ezzel magyarázható, hogy a helyismereti referenzkérdések – legyenek azok a jelenre irányulóak vagy történelmi jellegűek – jelentékeny hányadának megoldása csakis a lapközlemények kézbevitelével, megtekintésével, illetve a belőlük is merítő adattárak felhasználásával képzelhető el. A negyedik sürgős tennivaló a fotók, a képes levelezőlapok, a könyv- és lapillusztrációk, a sokszorosított metszetek, a műnyomatok és más ikonográfiai dokumentumok helyismereti szempontú bibliográfiai regisztrációja vagy még inkább képi adatbázisba szerkesztése. A vizuális kultúra térhódításának egyenes következménye, hogy rendkívüli módon megélnéül az érdeklődés a képes ábrázolások iránt, feltűnően sokan keresik a könyvekben és más nyomtatott dokumentumokban található képeket is. Még a történetírás, közelebbről a helytörténetírásból is kialakult egy markáns irányzat, amely a vizuális forrásokat, azok kritikai elemzését állítja előtérbe.

Már eddig is történt néhány burkolt vagy nyílt célzás arra, hogy a számítógép, tágabban a telematikai eszközök a helyismereti szolgáltatások terén is remekül alkalmazhatók. Bár nem tagadható, hogy a kisebb könyvtárak egy része csak hírből ismeri ezeket, és olykor a nagyobb intézményekben sem zökkenőmentes a működésük, aligha kétséges, hogy a XX. század második felének egyik legnagyobb és leglátványosabb technikai vívmánya új távlatokat nyitott a helyismereti tevékenység előtt is. Szinte restellni való banalitás, de azért nem árt ismét és ismét tudatosítani, hogy a komputer micsoda könnyebbséget jelent a szöveg- és képrögzítés, a szövegszerkesztés, a mutatózás, a nyomdai előkészítés terén, sőt megvalósítható a különféle információhordozók együttes megjelenítése és előhívása, vagyis multimédia-dokumentumok előállítás is. Már majdnem mindenütt számítógépen vezetik az állomány-nyilvántartást és végzik az ügyviteli adminisztrációt. Könyvtárainkban hétköznapi elfoglaltság a bibliográfiai, a faktográfiai és újabban a szöveges adatbázisok építése és kezelése. Ha van megfelelő program, a gépi kapacitás lehetőséget kínál a nagy tömegű információk tárolására is, pl. a helyi hírlapok analitikus feldolgozására, az aprónyomtatványok és az állóképek egyedi leírására. Megszülettek az integrált katalógusok, és a hálózati összeköttetés révén létrejönnek a helyi, a megyei és az országos közös katalógusok. Az internet biztonságosabbá teszi és felgyorsítja a lokális dokumentumok és részdokumentumok

felderítését, gyarapítását, a hiányok pótlását. S ha elsajátítjuk a keresés mesterfogásait, kivételesen hatékony segédeszköz a helyismereti tájékoztatásban is.

Most már ízlelgetjük a digitalizálás előnyeit, építgetjük a helyi elektronikus könyvtárakat is, miközben próbálunk igazodni a szerzői jog szigorú előírásaihoz. A kulturális örökség megőrzésére éppen egy esztendeje kidolgozott országos digitalizálási programjavaslat a helyismereti–helytörténeti különgyűjtemények bizonyos egységeinek rögzítését is szorgalmazza. Bízunk benne, hogy a tervezet a könyvtárak összefogásával és kormányzati támogatással már a közeljövőben kivitelezhető lesz. A korábban (vagy éppen napjainkban) keletkezett nyomtatott és kéziratos szövegek, a képi ábrázolások, a hang- és videofelvételek, a mozgófilmek elektronikus másolata az információk megóvása, a szellemi értékek átörökítése – más szavakkal a helyismereti állomány védelme – szempontjából is igen fontos. A használók inkább a kézikönyvek, az eredeti források, például a beszerezhetetlen helyi lapok, továbbá a hajdani képek, hangzó anyagok könnyebb hozzáférhetőségét üdvözik, hiszen egy-egy CD-ROM vagy DVD akár otthon, az íróasztal előtt ülve is nézegethető. Nem véletlen, hogy olyan nagy népszerűségnek örvendenek – a könyvtári használatban is – az Arcanum Kft., a Neumann-ház és más kiadók lemezei, amelyek közül jó néhány lokális adatokat is bőven tartalmaz. Példaként elég talán Csánki Dezső *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* című alapművét, Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című opusát, Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* című, gazdagon illusztrált munkáját, az oklevéltárakat és az MTI *Ki kicsoda* című kurrens adattárának legfrissebb, 2006-os darabját említeni. Hasonló esélyt kínálnak az interneten olvasható szövegek, látható képek, ráadásul az országok, sőt a kontinensek határait átívelő módon. Megint csak két példa: az OSZK honlapján elérhető a Petrik-féle könyvészet és Szinnyi József felülmúlhatatlan biobibliográfiája; a megyei és városi könyvtárak webkatalógusaiban, adatbázisaiban úgyszintén sok lokális információra bukkanhatunk.

A közelmúlt fejleményeinek tükrében nyugodtan elmondható, hogy a számítógép és a távközlés forradalmi sodrású előretörése soha nem álmodott, remélt mértékben kiszélesíti a helyismereti információk hatókörét. Azok az internet, a CD-ROM, a DVD és a hasonló, ezután megszülető technikai „csodák” révén végképp kitörhetnek a földrajzi és tudományos elszigeteltség állapotából. Klaus-Dieter Lehmann, a Német Nemzeti Könyvtár igazgatója találóan fogalmaz: „*Körünk egyik jelszava a globalizáció, és joggal. A világot átfogó hálózatosításnak azonban egyúttal arra is lehetőséget kell teremtenie, hogy a helyi és regionális értékek rákerüljenek erre a hálózatra.*” És ha valóban rákerülnek – és miért ne kerülhetnének? –, a könyvtárainkban őrzött dokumentumokban lappangó információk bekapcsolódnak a világméretű, globális információáramlás folyamatába, a szó szoros értelmében közkinccsé válnak. Ráadásul közelebb hozhatják egymáshoz az anyaországban és a határon túl élő magyarokat, a magyarországi és a külföldi magyar könyvtárosokat is.

**Bényei Miklós**